

УДК [002.2:008]:17.023.36

Світлана Гринич,
директор Наукової бібліотеки Рівненського
державного гуманітарного університету,
доцент

Книжкова культура як складова сучасної духовної культури

У статті розкрито сутність понять "духовна культура", "книжкова культура", взаємозв'язок і взаємовплив між ними. Проналізовано рівень проблем у контексті цих понять, причини їхнього виникнення та шляхи усунення у світлі ідей відомих вітчизняних і російських вчених щодо розвитку книжкової культури у контексті духовної.

Ключові слова: книжкова культура, культура книги, духовна культура, духовний розвиток, духовна спадщина, книговидавництво.

Початок третього тисячоліття з його глобальними проблемами вимагає від сучасної людини не стільки поінформованості, мобільного пізнання світу, скільки збагачення суспільства духовними цінностями. Саме це є джерелом розвитку духовної культури й самої особистості, внутрішньою її опорою, дає змогу творити необхідне, самодостатнє, цілісне духовне майбутнє.

Духовний розвиток особистості сьогодні є проблемою загальнонаціонального значення. Майбутнє України залежить від того рівня духовності, доброти, уваги, турботи, захищеності, любові, який отримує від дорослих молоді покоління. Без сумніву, тільки високодуховна і високоморальна людина може з повною віддачею працювати на благо і процвітання України. Нашу увагу в контексті зазначеного привернуло дослідження Г. Ситника, в якому автор наголошує, що розвиток духовності народу і його перспективи, становлення державності України має базуватися "на гармонійному поєднанні "загальнолюдських" та специфічних національних цінностей України" [46, с. 373—374]. Цікаву критичну інформацію щодо морального виховання молоді, розуміння поняття "культура" та її стану на вітчизняному просторі знаходимо в розвідці Л. Мороз і Б. Воронкової [32]. Сутність основних духовних пріоритетів студентської молоді аналізує Т. Артимонова [1].

Щодо ролі книжкової культури в контексті духовної, то вона була і залишається надзвичайно важливою. У науковій та спеціальній літературі зустрічається величезна кількість найрізноманітніших тлумачень основних професійних понять і їхніх похідних: (книга, книжкова справа, видавнича справа, видавнича культура, книжкова культура, культура книги, мистецтво книги, книжкове мистецтво, друкарське мистецтво тощо) від повного їх ототожнення до повного протиставлення.

Термін "книжкова культура" у фаховій літературі вживається часто, але його обґрунтоване тлумачення мало хто наводить. При цьому немає єдиної думки з цього питання, та й спроби оцінити таке багатоаспектне явище, як книжкова культура, залишаються не більш, ніж спробами. Книжкову культуру як систему в контексті духовної культури практично ніхто не розглядав. Закономірно, що і класифікаційні ознаки в працях вчених різняться і в багатьох випадках мають дискусійний характер.

При вивченні історії книжкової культури при такій великій кількості суперечливих і нерідко поверхневих тлумачень основних понять, виникає необхідність їхньої наукової оцінки та побудови логічно обґрунтованої системи, що уможли-

лює побудову дослідження на основі виявлених співвідношень процесів і понять, які визначають як стан книжкової культури, так і духовної культури суспільства в цілому.

Саме аналіз існуючих в літературі визначень "книжкова культура", "книжкова справа" як складових культури й став *метою* пропонованої публікації, а її *предметом* — праці вітчизняних книгознавців.

Оскільки українські науковці сьогодні ще замало уваги приділили проблемі книжкової культури, цікавими для нас виявилися дослідження російських вчених, а також довідкова література радянського періоду. Розглянемо окремі з дефініцій, що дають змогу простежити "ланцюжок" термінів, вибудувати їхню структуру і зрозуміти співвідношення між ними. Почнемо з визначення поняття "культура". У третьому виданні "Большой Советской Энциклопедии" культура визначається як "історично певний рівень розвитку суспільства і людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також створюваних ними матеріальних і духовних цінностях". Культура поділяється на матеріальну і духовну, далі зазначається, що духовна культура охоплює сферу духовного виробництва, що включає, зокрема, науку, мистецтво, літературу [8].

Наведене визначення майже дослівно повторюється у двотомному "Российском энциклопедическом словаре" (2001), де у визначення поняття "культура" вкладається і сукупність створених людиною в ході її діяльності специфічних для неї життєвих форм, а також сам процес їх творення і відтворення. У цьому розумінні поняття "культура" увібрало знання та вміння, мову та мистецтво, характеризує специфічні сфери діяльності (культура праці, політична культура, художня культура) [43, с. 784].

Як бачимо, термін "книжкова культура" безпосередньо не вживається, але його "присутність" є очевидною: виробництво літератури визначається як частина духовної культури; знання, мова, мистецтво, художня культура, — все це, врешті-решт, створює систему книжкової культури. Одна з основних змістових функцій мистецтва — художня творчість у цілому, у тому числі й література, живопис, графіка [34, с. 292].

У вже згаданому російському енциклопедичному словнику є суттєве доповнення: до художньої творчості віднесено "й інші різновиди людської діяльності, що об'єднуються в якості художньо-образних форм освоєння світу" [43, с. 595]. Таким чином, вже на цьому етапі дослідження можна вибудувати первинну модель взаємозв'язків.

В епоху соціалістичного суспільства книжкова справа характеризувалася в енциклопедичному словнику як "система взаємодіючих і вирішуючих загальні завдання галузей культури і народного господарства, пов'язаних зі створенням і виготовленням книги, її розповсюдженням і використанням. Включає в себе видавничу справу, поліграфічну промисловість, книжкову торгівлю, бібліотечну та бібліографічну справу" [26, с. 274].

У виданні енциклопедичного словника (1999) автор статті "Книжкова справа" Є. Немирівський наводить суперечливі думки провідних книгознавців щодо змісту поняття "книжкова справа": А. Борсук включав до складу книжкової справи редакційно-видавничу справу, оформлення книги, бібліографознавство, статистику друку, бібліотечну і книготорговельну справу [24, с. 326]; Є. Дінерштейн — "тільки діяльність з виробництва (видавничу справу та книгодрукування) і книгорозповсюдження (книжкова торгівля)" [17]; А. Біловицька — "спосіб існування, тобто процес і минулий наскрізний результат існування книги в суспільстві". Сутність книжкової справи ця дослідниця визначила як "осуспільнення літературного, музичного, образотворчого творів, тобто перетворення у твір літератури, музики, образотворчого мистецтва як форм суспільної свідомості комунікаційних систем" [5].

Поодинокими є й спроби охарактеризувати поняття "книжкова культура", його сутність і структуру. Як частину вітчизняної і світової культури визнає книгу й, отже, книжкову культуру, відомий російський книгознавець і мистецтвознавець, член-кореспондент АН СРСР А. Сидоров. Він зазначав, що культура книги — частина суспільної культури певного періоду. Ми зобов'язані вміти виділити в книзі її неповторні індивідуальні риси і поряд із цим бачити їх спільність, невіддільність історії книжкової справи від історії культури в цілому, від історії розвитку суспільства" [45, с. 10].

В. Гульчинський також оцінює книжкову культуру як частину культури суспільства, пропонує розглядати її "як історично обумовлену громадську діяльність зі створення, розповсюдження, споживання та збереження книги й інших носіїв інформації. Через культуру суспільства з книжковою культурою пов'язані й її взаємообумовлюючі продуктивні сили і виробничі відносини, політична і юридична системи (соціальні інститути, організації та установи), певні форми суспільної свідомості людей" [15].

Називаючи книгу в своїх дослідженнях з історії російської культури духовним керівником і вмістилищем вічних ідей, академік А. Панченко високо оцінював роль книжкової культури в розвитку культури суспільства на кожному етапі його історії [37, с. 168].

Оригінальне визначення поняття "книжкова культура" наводить у своїй праці С. Пайчадзе. Визначаючи співвідношення книжкової справи з книжковою культурою, він виходить, зокрема, і на її зв'язок з рівнем технологічного розвитку держави. На його думку, книжкова культура — це "рівень, досягнутий книжковою справою в поєднанні з історично сформованими традиціями і реаліями ставлення народу до книги (і друку в цілому) в конкретній країні (чи регіоні) на певному етапі розвитку суспільства. По суті, книжкова культура є показником рівня технологічного розвитку держави та свідчить про інтелектуальний потенціал населення, в тому числі на окремих територіях його проживання" [36, с. 4].

Вважаючи, що розкриття сутності поняття "книжкової культури" є одним із невіршених завдань книгознавства, уже згадуваний нами В. Гульчинський зроби спробу визначити її структуру, однак при цьому фактично назвав увесь склад книжкової справи і не тільки:

- матеріально-технічна база;
- духовні та естетичні цінності загальної культури, що знайшли виявлення у книзі і через книгу;

- творча діяльність, спрямована на "пізнання книги", книжкової справи і самого книгознавства;
- установи та організації книжкової справи і книгознавства;
- освіта, виховання і пропаганда книги;
- художня культура книги [15].

Із наведеного виходить, що книжкова культура — це частина культури суспільства, синонім книжкової справи або його складова частина, або частина того й іншого.

Маємо констатувати, що, на жаль, більшість авторів вживають названі терміни лише в назвах книг і статей, не вникаючи в їхній зміст і не даючи в подальшому ніяких визначень цих понять, їхнього співвідношення між собою. Одні автори ототожнюють книжкову культуру з мистецтвом книги [26, с. 216—221], інші — літературу і літературний процес з книжковою культурою.

Розглядаючи історико-соціологічні аспекти книжкової культури, А. Рейтблат [41] це поняття, так само, як і багато інших авторів, пов'язує з книжковою справою і соціальною роллю літератури (письменник — видавець — книгар — читач — бібліотекар — критик).

У значній кількості авторів, які досліджували роль книги у світовій культурі (див., наприклад, роботу Є. Яцуник [53]), історична роль книги та її вплив на суспільство асоціюються з книжковою культурою.

Вважаючи, що "мистецтво стає проблемою, яка торкається, насамперед, таких найважливіших понять, як твір і автор, книга і письменник", академік А. Панченко фактично ставить знак рівності між мистецтвом книги, книжковою культурою і книжковою справою [37, с. 166].

В. Ляхов у своїх працях оперує такими термінами, як "книжкове мистецтво", "мистецтво книги", "мистецтво оформлення книги", "культура книги", "друкарське мистецтво" тощо. До складу книжкового мистецтва він, наприклад, включає в якості творчої діяльності художнє конструювання, книжкову графіку і друкарське мистецтво. "Художнє конструювання книги живиться, на його переконавання, не тільки досягненнями мистецтва, а й даними багатьох наук і наукових дисциплін — соціології, психології, економіки, педагогіки, деяких положень теорії інформації, кібернетики та теорії візуальних комунікацій" [30].

По суті, для В. Ляхова мистецтво книги, книжкове мистецтво і культура книги — поняття-синоніми. Однак низка авторів культуру книги оцінюють як складову книжкової культури.

Та як же все-таки співвідносяться між собою такі поняття, як книжкова справа і книжкова культура, книжкова культура і культура книги, культура книги і мистецтво книги, а також всі ці поняття з культурою і мистецтвом в цілому? Що ж має бути предметом досліджень з історії книги і з історії книжкової культури, історії духовності? Що ж ми готові "вкласти" у визначення усіх названих понять? Ці та багато інших питань ще чекають свого осмислення і відображення в наукових публікаціях.

Виховання та освіта — один з найважливіших і найдавніших напрямів людської діяльності, необхідність у розвитку яких досягається вже самими завданнями розвитку суспільства. Сучасне суспільство немислиме без освіти, високого рівня духовної культури народу, патріотизму і відповідальності за долю своєї країни, своєї Вітчизни. І важливе, а часом і вирішальне значення у справі виховання та освіти гармонійно розвиненої особистості має навчально-педагогічна книга. Головним місцем її накопичення і зберігання, безперечно, є наукові університетські бібліотеки.

Багато відомих педагогів минулого і сучасності приділяли чимало уваги цій проблемі, підкреслюючи, що книга в житті дітей відіграє набагато більшу роль, ніж у дорослих. Прочитана в дитинстві книга залишається в пам'яті мало не

на все життя, впливаючи на подальший розвиток людини. Саме з літератури, в основному, діти черпають певні знання, світорозуміння, норми поведінки, формуючи таким чином свою духовну культуру.

Найважливіше педагогічне значення книги, що закладає духовний фундамент особистості, ми можемо бачити в таких чотирьох співвідношеннях:

— книга несе в собі у специфічній формі всі знання, всі досягнення людської культури. Будучи особливою формою відображення і руху суспільної свідомості, вона становить, умовно кажучи, писану (друковану) пам'ять людини. І природно, що саме через книгу, її посередництвом кожна людина і суспільство в цілому може засвоїти всі нагромаджені духовні багатства;

— книга — найголовніший, універсальний засіб інформаційного спілкування. У ній наче моделюються життя, почуття, думки і справи не тільки окремої особи (автора), а й всього людства в усіх доступних вимірах часу і простору;

— книга — найважливіший засіб пропаганди та популяризації знань;

— книга — найважливіший засіб виховання та освіти.

Отже, вже сама соціальна природа книги робить її ефективним засобом формування духовної культури особистості, її вихованості, освіченості та моральності.

Звичайно, до феноменальної ролі книги в розвитку культури, виховання і освіти варто підходити історично. У сучасних умовах тільки книжкового навчання вже недостатньо. З виникненням нових засобів інформації (радіо, телебачення, комп'ютер) книга частково втратила колишню провідну роль у розвитку культури, духовності людини. Але поступово вона знову стала якщо не повністю, то хоча б фрагментарно повертати втрачені нею позиції. Цей процес пришвидшується в тих суспільствах, де культуру підтримує держава, що робить її незалежною від комерційних цілей і де існує ефективний контроль за змістом культури. Це певною мірою стосується і навчальної книги як засобу навчання і виховання та підвищення культури учнів.

І масова духовна культура розвивалася передусім як культура друкованого слова. Тому книга поряд із традиційним безпосереднім словесним спілкуванням була засобом комунікації протягом досить тривалого періоду формування людської культури. Так склалося, що історично книга асоціювалася з вченням, освітою. Із часом, у міру розвитку педагогіки і системи народної освіти, виділяється відносно самостійний тип книги — навчально-педагогічна.

Навчальна книга може стимулювати загальнокультурні інтереси або загальмовує їхнє формування, може бути містком до самостійної роботи з книгою або вбивати інтерес до неї. Таким чином, можна сказати, що навчальна книга (як шкільна, так і вишівська) здатна виконувати таку саму, якщо не більшу роль, як і будь-яка інша книга, в процесі розповсюдження духовної культури у суспільстві.

Сьогоднішні проблеми навчально-педагогічної книги закономірно привертають увагу не тільки укладачів підручників і навчальних посібників, а й представників інших галузей педагогічної науки, навчального книговидання і книгорозповсюдження.

Підсумовуючи зазначене, наголосимо, що кожна держава завжди приділяла багато уваги питанням взаємозв'язку духовної та книжкової культури. Адже саме книга (історична, художня, науково-популярна) є умовною цеглинкою у фундаменті духовності народу. Її створення, видання та розповсюдження — актуальне питання у кожному цивілізованому суспільстві. І це зрозуміло, адже роль книги, книжкової культури у духовній спадщині народу важко переоцінити. Більше того, без освіченого, інтелектуально і морально розвинутого, грамотного населення не може бути потужної економіки, високої культури, сильної держави.

Список використаної літератури

1. *Артимонова Т.* Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформації / Т. Артимонова // Вища освіта України. — 2008. — № 1 — С. 72—75.
2. *Баренбаум И. Е.* История книги / И. Е. Баренбаум. — М.: Книга, 1984. — 246 с.
3. *Баренбаум И. Е.* Общая история книги / И. Е. Баренбаум, И. А. Шомракова — СПб.: Акад. культуры, 1996. — 168 с.
4. *Безбідько А. В.* Книга в емоційній сфері людини / А. В. Безбідько // Світ України. — 2002. — № 4. — С. 85—90.
5. *Беловицкая А. А.* Общее книговедение / А. А. Беловицкая. — М.: Книга, 1987. — С. 153—156.
6. *Біличенко О. Л.* Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Біличенко Ольга Леонідівна; Харків. держ. акад. культури. — Х., 2001. — 15 с.
7. *Биченко В. М.* Анонимность, безличность, виртуальность. Общество и книга: от Гутенберга к Интернету / В. М. Биченко. — М.: Традиция, 2000. — С. 65—75.
8. *Большой энциклопедический словарь.* Т. 13. — 3-е изд. — М.: Большая совет. энцикл., 1973. — С. 594—597.
9. *Вавилова І.* Книга як навчально-освітній засіб (історико-педагогічний аспект) / І. В. Вавилова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 21. — С. 35—39.
10. *Васильев В. И.* Современные технические средства в издательском деле / В. И. Васильев. — М.: Книга, 1980. — 48 с.
11. *Воронкова В. Г.* Метафізичні виміри людського побуття: (проблеми людини на зломі тисячоліть) / В. Г. Воронкова. — Запоріжжя: [б. в.], 1999. — 173 с.
12. *Гаврилюк О.* Художня література як засіб формування загальнолюдських цінностей / О. Гаврилюк // Українська мова і література в школі. — 2003. — № 5. — С. 36—38.
13. *Гальченко М. Г.* Книжная культура. Книгописание. Надписи на иконах Древней Руси: избр. работы / М. Г. Гальченко. — СПб.: Алетейя, 2001. — 495 с.
14. *Гендин А. И.* Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / А. И. Гендин, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. — М.: Высш. шк., 2003. — 301 с.
15. *Гульчинский В.* Книжная культура и ее источники / В. И. Гульчинский // Шестая всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения: тез. докл. — М., 1988. — С. 11—13.
16. *Гуманістична психологія: антологія.* В 3 т. Т. 2: Психологія і духовність: (світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології) / упоряд.: Г. Балл, Р. Трач. — К.: Пульсари, 2005. — 279 с.
17. *Динерштейн Е. А.* Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин / Е. А. Динерштейн. — М., 1975.
18. *Заліток Л. М.* Книжка як засіб виховання відповідальності молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Л. М. Заліток // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. — 2005. — Вип. 6. — С. 258—263.
19. *Іван Федоров і східнослов'янське друкарство:* зб. наук. ст. — Мінськ: Наука і техніка, 1984. — 224 с.
20. *Иоффе А. М.* Книговедение и история книги / А. М. Иоффе, А. А. Сбитнева. — М.: МГРИК, 1989. — 74 с.
21. *Караульня Н.* Духовність: сфера сутності чи існування людини? / Н. Караульня // Вісник НАН України. — 2002. — № 11. — С. 18—22.
22. *Кафарський В.* Українське суспільство: культура і духовність / В. Кафарський. — Івано-Франківськ: Джерела, 2000.
23. *Кисторія академічного книгозидання: етапи технічного розвитку издательского процесса* // ВІЕиТ. — 1999. — № 2. — С. 7—27.
24. *Книга: энциклопедия.* — М.: Большая рос. энциклопедия, 1999.
25. *Книга и культура.* — М.: Наука, 1979. — 288 с.
26. *Книговедение: энциклопед. слов.* — М.: Совет. энциклопедия, 1982.
27. *Кон И.* Психология ранней юности: кн. для учителя / И. С. Кон. — М.: Просвещение, 1989. — 255 с.
28. *Корнєєва Г.* Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX—перша половина XX ст.) / Г. Корнєєва // Бібліотечний вісник. — 1999. — № 2. — С. 25—28.
29. *Ляхов В. Н.* О художественном конструировании книги / В. Н. Ляхов. — М.: Книга, 1975. — 95 с.
30. *Ляхов В. Н.* Искусство книги / В. Н. Ляхов. — М.: Совет. худож., 1978. — 248 с.
31. *Мильчин А. З.* Культура издания, или Как не надо и как надо делать книги: практ. руководство / А. З. Мильчин. — М.: Логос, 2002. — 224 с.

32. Мороз Л. До концепції морального виховання молоді / Л. Мороз, Б. Воронкова // Вища освіта України. — 2004. — № 4. — С. 94—100.
33. *Научно-технический прогресс в сфере духовного производства // Предпосылки и некоторые тенденции современной научно-технической революции / АН СССР, Ин-т истории естествознания и техники.* — М. : Наука, 1987. — С. 261—271.
34. *Новый иллюстрированный энциклопедический словарь / [редкол.: В. И. Бородулин [и др.]. — М. : Большая рос. энцикл., 1999. — 912 с.*
35. *Омельченко О. П. Духовний розвиток шкільної молоді в регіональному культурно-освітньому просторі / О. П. Омельченко // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва. Основні концептуальні ідеї наукової школи : зб. наук. пр. — 2000. — Вип. 2. — С. 8.*
36. *Очерки истории книжной культуры Сибири и Дальнего Востока. Т. 1 : Конец XVIII — середина 90-х годов XIX века / Гос. публич. науч.-техн. б-ка Сиб. отд-ния Рос. акад. наук. — Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2000. — 316 с.*
37. *Панченко А. М. Русская литература в канун Петровских реформ / А. М. Панченко. — Л. : Наука, 1984. — 206 с.*
38. *Помиткін Е. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. О. Помиткін. — К. : Наш час, 2006. — 280 с.*
39. *Пятигорский А. Изменение роли книги в обществе. Общество и книга : от Гутенберга к Интернету / А. Пятигорский. — М. : Традиция, 2000. — С. 92—94.*
40. *Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. / В. В. Рибалка. — К., 1996. — 236 с.*
41. *Рейтблат А. И. Как Пушкин вышел в гении / А. И. Рейтблат. — М. : Новое лит. обозрение, 2001. — 336 с.*
42. *Розов М. Книга и этика. Общество и книга : от Гутенберга к Интернету / М. А. Розов. — М. : Традиция, 2000. — С. 195—211.*
43. *Российский энциклопедический словарь. В 2 кн. Кн. 1. / гл. ред. А. М. Прохоров. — М. : Большая рос. энцикл., 2001. — 2015 с.*
44. *Русское средневековье : [сб. науч. ст. / отв. ред. и сост. Д. Володихин]. — М. : Мануфактура, 1998. — 152 с.*
45. *Сидоров А. Об исследовательской работе по истории русской книги / А. А. Сидоров // Книга в России до середины XIX века — Л. : Наука, 1978. — С. 7.*
46. *Ситник П. Духовність як рушійна сила суспільного розвитку / П. Ситник // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. Лугового, В. Князева. — К., 2005. — С. 363—367.*
47. *Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному / В. Скотний. — Дрогобич : Вимір, 2004. — С. 327.*
48. *Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трошинський, С. Чукут. — К. : Вид-во УАДУ ; Міленіум, 2002. — С. 32—33.*
49. *Совершенствование издательского процесса на основе применения современных технических средств. — М. : Книга, 1984. — 12 с.*
50. *Техника научного книгопечатания : история, состояние, перспективы. — М. : Наука, 1981. — 352 с.*
51. *Шкира О. Виховне значення книги в житті дитини / О. Шкира // Початкова школа. — 2004. — № 11. — С. 60—61.*
52. *Ярошенко Р. М. Український вимір духовної культури / Р. М. Ярошенко. — Львів : Просвіта, 2002.*
53. *Яцунік Е. Сохраним книгу как памятник истории и культуры / Е. И. Яцунік // Мир библиографии. — 2000. — № 1. — С. 14—18.*

В статтє раскрывається суцність понятій "духовная культура", "книжная культура", взаимосвязь и взаимовлияние между ними. Анализируется уровень проблем в контексте этих понятий, причины их возникновения и пути устранения. Упомянуты идеи известных отечественных и российских ученых, касающиеся развития книжной культуры в контексте духовной.

The article reveals the essence of the concepts of "spiritual culture", "book culture", intercommunication between them. The level of problems in the context of these concepts, their causes and ways of elimination. Mentioned the idea of famous domestic and Russian scientists on the development of book culture in the context of the spiritual.

Надійшла в редакцію 25 травня 2011 року